

Vladimir Posavec

August i stvaranje principata

Novi sustav, poznat pod nazivom principat, čini se na prvi pogled rezultatom dugotrajna i studiozna promišljanja, no promjene uvedene u sustav nisu bile unaprijed smišljene niti su to mogle biti. Provođene su postupno, naprosto kao rezultat pokušaja da se nađu adekvatna politička rješenja za novonastalo stanje, pri čemu je bilo nužno pronaći državnopravne temelje za opravdanje vlasti koju je Oktavijan već ionako obnašao. Trebalo je pronaći zakonski oblik kojim bi se uokvirila vlast jednog čovjeka koji je, kao pobjednik u građanskim ratovima, zapovijedao vojskom, upravljao državom, vršio imenovanja dužnosnika i određivao vanjsku politiku, a da pritom nije imao ni titulu niti obnašao neku čast. Rješenja su tražena u okvirima postojećih političkih institucija, ali je njihov sadržaj kroz prilagodbu pretrpio suštinske izmjene. Jesu li ta nova rješenja bila plod uma jednoga čovjeka, Oktavijana osobno, ili su rezultat kolektivnog promišljanja povjerljivoga kruga njegovih najbližih suradnika (ponajprije Mecenata, Agripe i Livije)¹ nije moguće utvrditi. Osnova novozamišljenog dvojakog načela sustava upravljanja bila je da se zadrži sav republikanski mehanizam uprave pri čemu je Oktavijanovu osobnu *auctoritas* trebalo ispreplesti s institucijama koje bi jako podsjećale na Republiku. Bilo mu je nužno obnašanje i konzulske i prokonzulske časti, koje su mu davale u ruke *imperium*, ali za čovjeka koji je namjeravao neograničeno vladati državom bez privida diktature od neprocjenjive je važnosti bila puna tribunska vlast (*tribunicia potestas*) u kojoj je već Tacit vidio stvarnu tajnu Oktavijanove svemoći.²

Nizanje mjera kojima je otpočela izgradnja novog sustava otpočelo je već nakon pobjede kod Akcija, a nastavilo se nakon osvajanja Egipta, kad mu je Senat izglasao dodatne ovlasti (*Lex Saenia*).³ Tijekom te godine dana Senat mu je izglasao trijumf nad Kleopatrom (ne nad Antonijem), podizanje trijumfalnog luka u Brundiziju i još jednoga na Rimskome forumu; također da se temelji Julijeva hrama ukrase kljunovima zarobljenih lađa te svečanosti u Oktavijanovu čast svake četiri godine, kao i zahvalnice na njegov rođendan i na godišnjice pobjede kod Akcija. Određeno je i da mu, kad se bude vraćao u Rim, vestalske djevice, Senat i narod Rima zajedno sa ženama i djecom iziđu u susret i svečano ga dočekaju.⁴ Uz ove izglasane su mu i nebrojene druge počasti, a Senat je odlučio i da se sve njegove odluke potvrde polaganjem senatorske

¹ Pa ipak Kasije Dion (LII 1, 2) navodi kako se Oktavijan oko svih važnih odluka konzultirao s Mecenatom i Agripom, dvojicom ljudi od njegova najvećeg povjerenja. Usp. također i: LII 41, 1.

² Tac., *Ann.*, I 2; III 56.

³ Cass., *Dio.*, LI 19-20.

⁴ Cass., *Dio.*, LI 19, 1-2.

prisege 1. siječnja 29. pr. Kr., tada još na Samu, kad je nastupio svoj peti konzulat zajedno sa Sekstom Apulejem.

Prva i najhitnija mjera ticala se vojske. Nakon Antonijeva poraza i smrti Oktavijan je sam kontrolirao oko 60 legija. Mnoge od njih odmah je raspustio,⁵ dok su neke Antonijeve pridružene Augustovim legijama. Takve su, kao rezultat priključivanja, ponijele ime „*Gemina*“.⁶ No, mjere koje su se ticale vojske nastavile su se i sljedećih mjeseci i godina. U konačnici, Oktavijan je kreirao profesionalnu vojsku od 150.000 legionara raspoređenih u 28 legija, podržavanih sa 180.000 auxilijara, pješaka i konjanika, razmještenih po cijeloj državi.

Kad se početkom ljeta 29. pr. Kr., vratio u Rim zatvorena su vrata na Janovu hramu, a Senat mu je izglasao doživotni naslov imperatora. Nakon što je ušao u grad, ne samo da su svi građani Rima žrtvovali za njega, već je to učinio i njegov konzulski kolega, sufekt koji je zamijenio Apuleja - Valerije Potit, koji je privatno i javno prinio žrtve za Oktavijanov povratak u ime Senata i u ime rimskoga naroda. Kasije Dion naglašava da se to nikad ranije ni u slučaju ikoje osobe nije dogodilo.⁷ Polovicom kolovoza proslavio je trostruki trodnevni trijumf - za pobjede nad Japodima i Delmatima, pobjedu kod Akcija i osvajanje Egipta.⁸ Oktavijan je potom, kako je bio i običaj, iskazao zahvale i dodijelio počasti svojim zapovjednicima, a Agripu je, pored ostalih počasti, nagradio i plavom zastavom za njegovu pobjedu kod Akcija. Vojnicima je dao nagrade, a svakom je građaninu Rima isplatio po četiri stotine sestercija, najprije odraslima, a zatim i djeci.⁹ Iste godine posvećeni su hram Božanskog Julija na mjestu Cezarove pogrebne lomače na Forumu, kurija Senata (*Curia Iulia*), koju je otpočeo graditi Cezar, a dovršio Oktavijan, i Minervin hram nazvan i Halkidik.¹⁰

Ostavši jedinim gospodarom države Oktavijan se trudio naglasiti kako su nastupila mirna vremena i otpočeo povratak dobrim običajima staroga Rima. Kako bi to potkrijepio i oživio staru religiju kao jednu od prvih mjera pokrenuo je opsežan pothvat obnove starih i posvećivanja novih hramova. Obnovljena su tako u jednoj godini osamdeset i dva hrama, a 9. listopada 28. pr. Kr. posvećen je novosagrađeni Apolonov hram.¹¹ Otprilike u isto vrijeme dovršen je i mauzolej koji si je dao sagraditi na kraju Marsova polja između Tibera i Flaminijeve ceste, a okolne šume i šetališta već je tada dao na uporabu rimskome narodu.¹² Prilikom posvete Julijeva hrama održane su brojne svečanosti, igre i događanja. Poklan je velik broj divljih zvijeri i pitomih životinja,

⁵ Suet., Aug., 24.

⁶ Cass., Dio., LV 23, .

⁷ Cass., Dio., LI 21, 1-2.

⁸ Suet., Aug., 22.

⁹ Cass., Dio., LI 21, 2-3; Suet., Aug., 41; Res gestae, III 15, 1.

¹⁰ Cass., Dio., LI 22, 1; Res gestae, IV 19, 1.

¹¹ Cass., Dio., LIII 1, 3; Suet., Aug., 29.

¹² Suet., Aug., 100.

a tom su prilikom Rimljani prvi put vidjeli nosoroga i vodenog konja.¹³ Dok se sve to događalo u Rimu, Marko Licinije Kras, Oktavijanov konzulski kolega 30. pr. Kr., poslan je u Makedoniju protiv Dačana i Bastarna. Bastarni su, naime, provalili preko donjeg Dunava i osvojili dio Mezije, pokorivši susjedne Tribale i Dardane. No, to nije nimalo smetalo rimskim interesima dok nisu upali u Trakiju i pokorili rimske saveznike Dentelete. Krasov je dolazak izazvao paniku među Bastarnima pa su se povukli natrag u Meziju, ali je Kras potom ušao u Meziju i opustošio ju savnivši sa zemljom glavno uporište Mezijaca. Potom je uspio poraziti i Bastarne te osobno ubiti njihova kralja Delda posvetivši njegovo oružje kao *spolia opima* hramu Jupitera Feretrija. Tu mu je veliku počast, međutim, zabranio Oktavijan namjeravajući umanjiti dostignuća svog zapovjednika u korist vlastita prestiža. Operacije su trajale do 27. pr. Kr. i rezultirale osvajanjem Mezije i postavljanjem granice na Dunavu. Zbog velikog uspjeha Krasu je kasnije ipak dopušteno da proslavi trijumf.¹⁴

Ako je vjerovati Kasiju Dionu, Oktavijan je uistinu pomišljao na vraćanje ovlasti Senatu i obnovu Republike,¹⁵ ali ga je od toga odgovorio Agripa.¹⁶ No, uzevši u obzir njegove dotadašnje postupke to je ipak malo vjerojatno. Nastupivši 28. pr. Kr. svoj šesti konzulat Oktavijan je sastavio novi popis članova Senata i proveo *census* koji nije proveden 42 godine. Iz Senata je isključio preostale političke protivnike i sve one za koje je pretpostavljao da bi se mogli suprotstaviti njegovim političkim planovima, pravdajući to brigom o dostojanstvu senatorskog položaja. To je učinio u svojstvu cenzora, na koju je čast bio izabran zajedno s Agripom.¹⁷ Također je zabranio svim senatorima da napuste Italiju ukoliko im on osobno to ne naloži ili dopusti.¹⁸ Stavljajući vlastito ime na prvo mjesto popisa senatora ponio je čast prvaka Senata (*princeps senatus*), što je bila stara republikanska počasna titula koju je obično obnašao najstariji senator.¹⁹ Omogućavala mu je, između ostaloga, da prvi iznosi svoje mišljenje u Senatu (*ius primae relationis*). U rukama je tada, uz tu i brojne druge počasti, držao magistrature cenzora i konzula te čast imperatora, koju mu je Senat izglasao tijekom obnašanja petoga konzulata, kao i ovlasti trijumvira.²⁰ No, uistinu, pravno gledano, kao konzul Oktavijan je bio samo *primus inter pares*, i nije imao više vlasti od kolege u konzulatu pa je njegov izvanredni položaj u državi bio pravno nedefiniran.

¹³ Cass., Dio., LI 22, 4-5.

¹⁴ Cass., Dio., LI 23-27.

¹⁵ Slično navodi i Svetonije (*Aug.*, 28), ali u sasvim drugom kontekstu.

¹⁶ Cass., Dio., LII 1-20.

¹⁷ Cass., Dio., LII 1-4; *Res gestae*, II 8, 1-2. Prema Svetoniju (*Aug.*, 35) senatskom je sjednicom tada predsjedao naoružan mačem i obučen u oklop ispod toge, okružen desetoricom prijatelja velike tjelesne snage.

¹⁸ Cass., Dio., LII 42, 1, 6.

¹⁹ Cass., Dio., LIII 42, 1, 3; *Res gestae*, I 7, 2. Čast prvaka (*princeps*) dodijelio mu je, u stvari, narod još 28. pr. Kr., što je bio znak ugleda, kasnije preciznije određenog kao prvak Senata (*princeps Senatus*).

²⁰ Iako je drugo petogodišnje razdoblje trijumvirata isteklo, Oktavijan se nije odrekao ovlasti trijumvira, već ih je zadržao i nakon 31. pr. Kr. Krista, gdje je nakon povratka u Rim 29. pr. Kr. preuzeo državne poslove koje je tijekom izbivanja bio povjerio Mecenatu.

Nastupivši 27. pr. Kr. sedmi konzulat, na senatskoj sjednici održanoj 13. siječnja Oktavijan je održao govor²¹ kojim je ustvrdio kako je obnovio Republiku i Senatu vratio sva ovlaštenja, izražavajući želju da se povuče u privatni život. Dobro pripremljeni potez bio je formalnog karaktera, baš kao i želje senatora da zadrži ovlasti koje im je vraćao.²² „U želji da se prikaže nekim narodnim čovjekom, preuzeo je na sebe svu brigu o javnim poslovima jer oni, tobože, zahtijevaju neki poseban trud.“²³ Na istoj sjednici Senat mu je potvrdio sve časti koje su mu dotad bile izglasane i službe koje je obnašao, što mu je osiguravalo autokratsku vlast s potvrdom Senata i naroda. Prva odredba koju mu je u tom svojstvu izglasao Senat bila je da se njegovoj budućoj tjelesnoj straži osigura dvostruko veća plaća negoli ostalim vojnicima. Prema Dionovim riječima „...kad je to bilo riješeno, mogao je uspostaviti monarhiju u pravom smislu riječi.“²⁴ Prvi dalekosežni potez novouspostavljenog sustava uprave bila je podjela vlasti nad provincijama između Oktavijana i Senata. Provincije u kojima se nalazila rimska vojska, pogranične i još nemirne, Oktavijan je uzeo pod svoju upravu, dok je umirene i demilitarizirane prepustio Senatu.²⁵ U tu mu je svrhu izglasan prokonzularni imperij (*Lex de imperio*) za vladanje u provincijama s vojnim postrojbama. „Ali je rekao da neće sam upravljati svim provincijama, a ni zauvijek onima kojima bude upravljao. Slabije, kao mirnije i nesposobne za rat, vratio je Senatu, a zadržao je jače, kao nepouzdanе i opasne, koje imaju ili neprijateljske susjede ili su same po sebi u stanju pobuniti se. Postupao je tako naoko da tobože Senat uživa bez straha najljepši dio vlasti, a njemu samome da ostanu napori i opasnosti, no uistinu zato da bi pod tom izlikom Senat bio bez oružja i nesposoban da se brani, a on sam da bi mogao imati oružje i uzdržavati vojnike. Zbog toga je bilo određeno da Afrika s Numidijom, Azija, Grčka s Epirom, Dalmacija, Makedonija, Sicilija, Kreta s onim dijelom Libije oko Kirene, Bitinija s pripadajućim dijelom Ponta, Sardinija i Betika pripadnu narodu i Senatu, a Cezaru Oktavijanu preostala je Iberija, i to Tarakonska s Luzitanijom, sva Galija, tj. Narbonska, Lugdunska, Akvitaniya, Keltska Galija i sve njihove naseobine. Neki od Kelta, koje mi nazivamo Germanima, zadržali su u svojoj vlasti čitavu keltsku zemlju kod Rajne i time učinili da se naziva Germanijom, i to Gornjom onaj dio prema izvorima rijeke, a Donjom onaj dio koji se proteže do Britanskoga mora. Upravo spomenute zemlje, zatim Sirija tzv. Šuplja (Kelesirija),²⁶ Fenikija, Kilikija, Cipar i Egipat zapali su tada u dio Cezara Oktavijana. Ali potom je Cipar i Narbonsku Galiju vratio narodu, a za sebe umjesto njih uzeo Dalmaciju.“²⁷ Taj je sustav izglasan na deset godina, ali ka-

²¹ Cass., Dio., LIII 3-10.

²² Cass., Dio., LIII 2, 6.

²³ Cass., Dio., LIII 12, 1.

²⁴ Cass., Dio., LIII 11, 5.

²⁵ Suet., Aug., 47.

²⁶ Kelesirija, ili Šuplja Sirija, nazvana je tako jer ju ustvari tvori duga dolina između Libanona i Antilibanona.

²⁷ Cass., Dio., LIII 12, 2-7.

snije je produživan. Tri dana kasnije Senat mu je, na prijedlog Lucija Munacija Plancka, izglasao naslov *Augustus*,²⁸ iako su neki predlagali da ga se nazove Romulom,²⁹ što je on odbio. Od tada nadalje naslov August preuzeo je kao osobno ime i nikada se više nije nazivao Oktavijanom. Prema riječima Kasija Diona, tako je vlast Senata i naroda prešla u potpunosti u Augustove ruke i rimska je država postala monarhija. Termin imperator zamijenio je omražene termine „kralj“ i „diktator“ postavši tako službenom titulom osobe koja obnaša apsolutnu vlast. August je tako i službeno postao Imperator Cezar August.³⁰

Augustova dinastička politika

Vrlo važno mjesto u Augustovoj je politici zauzimalo sklapanje političkih brakova i dinastičko pitanje. Sklapanje brakova iz interesa bilo je ustvari običaj što su ga od davnina prakticirale rimske patricijske obitelji, pa su se njime služili i Cezar, koji je udao kćer za Pompeja, i Oktavijan još kao trijumvir. Iz političkih interesa sklopio je tako i brak s Livijom, kao što je, kad mu je to bilo potrebno, dao sestru Oktaviju za ženu Marku Antoniju. Kako s Livijom nije imao djece, a dijete koje je začela rodilo se prerano, August je zarana počeo tražiti potencijalnog nasljednika. Kćer Juliju, iz braka sa Skribonijom, udao je tako 25. pr. Kr. za Marka Klaudija Marcela, sina svoje sestre Oktavije, čim je izišao iz djetinjte dobi.³¹ Naočito je mladiću August, koji nije imao si-nova, javno iskazivao neskrivenu naklonost, pa je u rimskoj javnosti počelo prevladavati mišljenje kako će Marcel postati Augustov nasljednik, glasine koje su postale još učestalije nakon sklapanja braka s Julijom. Takvi izrazi naklonosti nisu, čini se, bili po volji Marku Agripi, koji se povukao u dragovoljni egzil preuzevši upravu nad Sirijom. No, u Siriju je poslao legata, dok se on zadržao na otoku Lezbu. Po Augustovoj je volji Marcel izabran za edila za 23. pr. Kr. i s tog je položaja nastavio izgradnju teatra, započetog još u Cezarovo doba, koji je kasnije dovršio August, nazvavši ga Marcelovim imenom. Marcel je, naime, razboljevši se iznenada umro u Bajama u dobi od 19 godina i njegov je pepeo prvi položen u Augustov mauzolej na Marsovu polju.³²

Unutar godine dana od Marcelove smrti August je Agripu pozvao natrag u Rim. Navodno mu je Mecenat savjetovao da Agripu još čvršće veže uza se oženivši ga svojom kćeri, Marcelovom udovicom Julijom (Starijom). Brak, zbog kojega se Agripa morao razvesti od Marcele, inače Augustove nećakinje s kojom je imao kćer Vipsaniju Marcelu, sklopljen je 21. pr. Krista. Iz toga braka Augustu su rođena tri unuka i dvije unuke

²⁸ *Res gestae*, V 34, 2.

²⁹ *Flor., Epit.*, II 34; Cass., Dio., LIII 16, 7.

³⁰ Cass., Dio., LIII 17, 1-7.

³¹ Suet., Aug., 63.

³² Cass., Dio., LIII 28, 4.

³³ Suet., Aug., 64.

– Gaj Cezar, Lucije Cezar i Agripa Postum te Agripina i Vipsanija Julija.³³ No, taj će nesretan politički brak imati dalekosežnih posljedica u Augustovu obiteljskom životu. Razlika u godinama bila je naprosto prevelika jer je Julija imala jedva devetnaest godina, a njezin novi suprug tek koju više od njezina oca. Teško da je spolnim potrebama zdrave mlade žene sklone užicima mogao udovoljiti postariji vojnik potpuno predan državnim obvezama.

Neposredno nakon rođenja Lucija Cezara 17. pr. Kr. August je usvojio svoja dva unuka, novorođenog Lucija i četverogodišnjeg Gaja Cezara, u koje je polagao velike nade. Zlosretna se Augustova politika sklapanja dinastičkih brakova nastavila kad je 12. pr. Kr. umro njegov najvjerniji suradnik Marko Agripa. Kako je Agripa bio primjeren Augustov nasljednik, a Julija previše važan ulog da bi dugo ostala udovicom, najvjerojatnije na nagovor Livije, koja je shvatila da bi brak s njezinim sinom Tiberijem Klaudijem Neronom mogao značajno povećati njegove izgleda za nasljeđivanje vlasti, August je zapovjedio Tiberiju da se razvede od voljene žene Vipsanije Agripine i 11. pr. Kr. sklopi brak s Julijom.³⁴ S njom je isprva živio u slozi, ali nikad nije prebolio Agripinu. S Julijom se doskora zavadio, tako da su stalno odvojeno spavali. Prema Svetoniju, dodijao mu je njezin razvratni život.³⁵ Na posljetku se 6. pr. Kr., vjerojatno zbog srama, povukao u dragovoljno izgnanstvo na otok Rod.³⁶ Julijin je razvratni život nakon Tiberijeva odlaska kulminirao tako da ju je August 2. g. n. e. prognao na otok Pandateriju (dan. Pandotina).³⁷ „Božanski je August protjerao svoju kćer, koja je u razvratu natkrilila svako nečasno značenje te riječi. Objavio je skandale carskog kućanstva – da su se primale gomile razvratnika; noću je orgijala po cijelom gradu; da su čak Forum i Rostra, s koje je njezin otac proglasio zakone protiv preljuba, bili omiljena mjesta za orgije; svakodnevno se sastajala pokraj Marsijina kipa gdje se gore od preljubnice, kao puka bludnica, prodavala za novac i tjerala svoje pravo na svaku besramnost s partnerima kojima nije znala ni ime.“³⁸ Bolje sreće August nije bio ni s unukom Vipsanijom Julijom, kćeri Marka Agripe i Julije, koju je zbog ljubavne veze s Decimom Julijem Silanom prognao na otok Trimer (dan. Tremiti). Za obje je Julije, kćer i unuku, u oporuci naveo da se ne smiju pokopati u njegovoj grobnici.³⁹

Obiteljske tragedije nisu prestajale pogađati Augusta jer je i Gaja i Lucija, koje je predvideo za nasljednike, izgubio unutar osamnaest mjeseci. Lucije je umro u Masiliji 2 g. n. e., a Gaj od posljedica ranjavanja 4. n. e. u dvadesetčetvrtoj godini života u Likiji.⁴⁰ Iste je godine, izgubivši oba unuka, August posinio Livijina sina iz prvoga braka Tibe-

³⁴ *Vel. Pat.*, II, 96.

³⁵ *Suet.*, *Tib.*, 7.

³⁶ *Vel. Pat.*, II, 99; *Suet.*, *Tib.*, 10.

³⁷ *Vel. Pat.*, II 10; *Tac. Ann.*, I 52; III 24; *Suet.*, *Aug.*, 65; *Tib.*, 11.

³⁸ *Sen. De benef.*, VI 32.

³⁹ *Suet.*, *Aug.*, 65, 101.

⁴⁰ *Vel. Pat.*, II, 102; *Suet.*, *Aug.*, 65.

rija Klaudija Nerona (budućeg cara Tiberija), i trećega Agripinog sina, rođena nakon Agripine smrti, Agripu Postuma.⁴¹ Istodobno Tiberije je usvojio nećaka Germanika,⁴² sina svog brata Druza koji je umro 9. pr. Krista. No, August je Agripu Postuma zbog potpune nepodobnosti za nasljeđivanje (bio je, naime, proste i divlje čudi i velike tjelesne snage) lišio nasljedstva i ubrzo u njega protjerao na otok Planaziju (dan. Piano-sa).⁴³ Tako je na posljetku Tiberije ostao najpouzdaniji Augustov vojskovođa i jedini potencijalni nasljednik. „Budući da mi je okrutna sudbina otela sinove Gaja i Lucija, neka mi Tiberije Cezar bude baštinik na polovinu i šestinu moje imovine.“⁴⁴

Kantabrijski rat

Još tijekom 30. pr. Kr. Oktavijan je na Iberskom poluotoku oformio jaku vojsku od čak osam legija. To je bio uvod u rat protiv Asturaca i Kantabra koji će se razvući pet godina i predstavlja drugi od dvaju pohoda kojima je Oktavijan i osobno zapovijedao. Njegov plan da izvuče plemena iz njihovih planinskih skrovišta na sjeveru pokazao se teško izvedivim. Pod Oktavijanovim zapovjednicima Gajem Antistijem i Titom Kari-zijem legije i augzilijarne trupe postavile su tri vojne baze – na istoku u Segisimi (dan. Santander), u sredini u Asturici (dan. Asturias) i na zapadu u Brakari Augusti (dan. Galicia).⁴⁵ Numizmatički nalazi potvrđuju da su legije koje su u pojedinim etapama rata služile u Hispaniji bile Prva (kasnije nazvana *Augusta*), Druga (kasnije nazvana *Augusta*), Četvrta Makedonska, Peta *Alauda*, Šesta (kasnije *Victrix*), Deveta Hispanska, Desta *Gemina* i Dvadeseta. U proljeće 29. pr. Kr. vojnici su krenuli u Kantabrijske planine i sljedeća četiri ljeta bili uključeni u skupo plaćene pokušaje da brojno nadjačane Kantabre istjeraju iz njihovih planinskih uporišta. Zbog toga je tada 37-godišnji August 25. pr. Kr. osobno došao u Hispaniju preuzeti zapovjedništvo u tom frustrirajućem ratu, dovodeći sa sobom velik dio pretorijanske garde. Vojskom ojačanom pretorijancima August je obnovio kampanju,⁴⁶ ali bez mnogo uspjeha jer se Kantabri i Asturari nisu predavali uzdajući se u svoja planinska uporišta niti su se upuštali u otvorenu borbu.⁴⁷ Njihovo glavno oružje bila je sulica, oružje najučinkovitije iz daljine, koju bi bacili na legionare i potom brzo pobjegli. Legionarski mač donosio bi uspjeh tek ako bi legija uvukla plemena u otvorenu borbu.

Početkom ljeta pokazalo se da od brze pobjede koju je August očekivao neće biti ništa. Dobro organizirani i vođeni neprijatelji tražili su povišena mjesta i Augustovim

⁴¹ *Vel. Pat.*, II 102, 103.

⁴² *Vel. Pat.*, II 104.

⁴³ *Suet.*, *Aug.*, 65.

⁴⁴ *Suet.*, *Tib.*, 23.

⁴⁵ *Flor.*, *Epit.*, II 33.

⁴⁶ *Flor.*, *Epit.*, II 33.

⁴⁷ *Cass.*, *Dio.*, LIII 25, 5-6.

legionarima stalno postavljali zasjede u usjecima i šumama. Boležljivi August bio je sav smeten i zbunjen zbog svog neuspjeha, da bi se potom i razbolio od prenapreznja i zabrinutosti te konačno povukao iz kampanje u Tarakon, ostajući tamo bolestan dok su njegovi zapovjednici nastavljali rat.⁴⁸

Kad se August povukao s bojišta Kantabri su se ohrabрили prezirući Gaja Antistija, koji je zapovijedao rimskim snagama. Misleći da će ga biti još lakše poraziti negoli Augusta, upustili su se s Rimljanima u otvorenu borbu koju su izgubili. Ubrzo potom, legije pod drugim Augustovim zapovjednikom, Titom Karizijem, uspjеле su zauzeti Lanciu, glavnu planinsku utvrdu Astura.⁴⁹ Potkraj ljeta, nakon što su tisuće Kantabra i Astura odvedeni u ropstvo i nakon što su plemenski vođe molili za mir, August je mogao Kantabrijski rat proglasiti završenim. Otpustio je pretorijance i legionare s dugim rokom službe osnovavši za njih u Luzitaniji veteransku koloniju koju je nazvao *Augusta Emerita* (dan. Merida).⁵⁰ Dvije su se legije – Prva i Druga, osobito istakle tijekom kampanje pa ih je August odlučio počastiti nazivom Augusta. Ali borbe u Hispaniji još nisu bile gotove jer tek što je August otputovao namjesnik Lucije Emilije dobio je poruku kojom su ga Asturi i Kantabri obavijestili da njegovu vojsku žele nagraditi žitom i drugim stvarima i pozvali da pošalje veći broj ljudi da to preuzmu. Ništa ne slu-teći Emilije je poslao određen broj legionara u planine, ali ti su ljudi dočekani u zasjedi i zarobljeni, te potom pogubljeni. Emilije je odgovorio proglašivši „totalni rat“. Zemlja je opustošena, brojna utvrđena naselja spaljena, a svakome zarobljenom ratniku odrezane su ruke. Takvim su metodama plemena brzo pokorena.⁵¹ Kad se vratio u Rim, August je zatvorio vrata na Janovu hramu kako bi pokazao da je država u miru.

Dok je bio angažiran u Hispaniji, u Egiptu je prefekt Kornelije Gal, optužen za separatističke težnje, počinio samoubojstvo.⁵² Egipat je oduvijek u Augustovu odnosu prema provincijama zauzimao ključno mjesto. Odmah nakon Kleopatrina poraza Oktavijan „...nametne Egiptu poreze i povjeri upravu Korneliju Galu. Zbog mnoštva naroda u gradovima i na selu, zatim zbog nestalnosti i lakoumnosti njihova karaktera, pa zbog dovoza žita i bogatstva, ne samo da se nije usudio predati ga nijednom senatoru, već nije dopustio ni da se oni u njemu zadržavaju, osim ako je kome sâm poimence to dopustio. No, nije ni Egipćanima dao da budu senatori u Rimu. Svakom pojedinom od ostalih gradova dopustio je da budu pod upravom vijećnika, a Aleksandrijom se upravljalo bez njih.“⁵³

⁴⁸ Cass., Dio., LIII 25, 7; Flor., Epit., II 33.

⁴⁹ Cass., Dio., LIII 25, 7-8; Flor., Epit., II 33.

⁵⁰ Cass., Dio., LIII 26, 1.

⁵¹ Cass., Dio., LIII 26, 1-2.

⁵² Cass., Dio., LIII 23, 5-7.

⁵³ Cass., Dio., LI 17, 1-2.

Daljnji razvitak principata

Godina 23. pr. Kr. spada među važnije godine, kako Augustove vladavine, tako i daljnjeg uobličavanja principata. Početkom godine razotkrivena je zavjera protiv Augusta, u kojoj su sudjelovala i dvojica vrlo uglednih senatora – Aulo Terencije Varon Murena, Augustov konzulski kolega, i Gaj Fanije Cepion⁵⁴ – na koju se potom nadovezala i Augustova teška bolest.⁵⁵ Pitanje nasljednika naglo se aktualiziralo, a to nije mogao biti neiskusni Klaudije Marcel. Već gotovo na samrti August je pozvao Marka Agripu i predao mu svoj pečatni prsten, a Gneju Kalpurniju Pizonu, konzulu sufektu podnio je detaljno izvješće o vojnom i financijskom stanju države. No, do početka ljeta August se u potpunosti oporavio.⁵⁶ Od iste se bolesti nešto kasnije razbolio Marcel, kod kojeg iste metode liječenja nisu dale rezultata, pa je ubrzo umro.⁵⁷

Ta je zdravstvena kriza ukazala na slabe točke i Augustova osobnog položaja i njegove politike. Već 27. lipnja vratio je svoje konzulske ovlasti, nakon čega mu je Senat povjerio doživotnu tribunsku čast (*tribunicia potestas*),⁵⁸ kao i neograničeni prokonzulski imperij (*imperium proconsulare*) na neodređeno vrijeme, što mu je pak omogućilo da nadzire i provincije pod upravom Senata.⁵⁹ Upravo su te sastavnice činile novi temelj principata koji je Augusta učinio svemoćnim jer je zapovijedao vojskom, imao pravo vođenja senatskih sjednica, iznošenja prijedloga pred narodne skupštine i nadzora nad izborom službenika, a uz to je uživao i tribunsku nepovredivost i sankrosanknost dok mu je, pak, njegova *auctoritas* osigurala presudni utjecaj na zakonodavstvo. Diktaturu koju su mu tada nudili je odbio,⁶⁰ kao i ponudu da bude doživotni konzul, a odbio je i novu dužnost koju su mu nudili – da bude čuvar zakona i običaja (*curator legum et morum*). Krizu koja je tada pogodila grad zbog nestašice žita, koju je August možda i sâm izazvao, riješio je sam za desetak dana, nakon što su ga molili da nešto učini.⁶¹ Nakon toga napustio je Rim i krenuo na Istok preko Sicilije. Početkom 21. pr. Kr. na Siciliji nadgledao je preustroj distribucije hrane za Rim, kad su u Rimu izbili neredi oko izbora novih konzula. Ne mogavši svu svoju pozornost posvećivati isključivo Rimu i zanemariti ostatak države, odlučio je Agripu još jače vezati uz sebe i njemu povjeriti zadaću upravljanja Rimom. Agripa je poslan u Rim da se razvede od žene, vjenča s Julijom i preuzme upravu nad Gradom. August je pak otputovao u Grčku.⁶²

⁵⁴ Suet., Aug., 19, 56.

⁵⁵ Suet., Aug., 81.

⁵⁶ Suet., Aug., 81.

⁵⁷ Cass., Dio., LIII 28, 1-4.

⁵⁸ Res gestae, II 10, 1.

⁵⁹ Cass., Dio., LIII 32, 5.

⁶⁰ Res gestae, I 5, 1; Suet., Aug., 52.

⁶¹ Res gestae, I 5, 2.

⁶² Cass., Dio., LIV 6, 1-6.

Sljedeće je godine, 20. pr. Kr., poslao Tiberija protiv partskoga kralja Fraata IV. i uspio polučiti jedan od svojih najvećih diplomatskih uspjeha – vraćanje rimskih bojnih znakova što ih je Kras izgubio nakon poraza kod Karrhae,⁶³ nakon čega je donio odluku o gradnji hrama Marsa Osvetnika na Augustovu forumu.⁶⁴

Prilikom Augustova povratka u Italiju umro je u Brundiziju Publije Vergilije Maron, kojega je princeps već bolesnoga poveo sa sobom iz Grčke. U Rim se August vratio 12. listopada 19. pr. Kr., posvetio žrtvenik Sreće Povratnice⁶⁵ te ponovno zatvorio vrata Janova hrama, no ona neće još dugo ostati zatvorena. Iste godine Agripa je krenuo u Galiju riješiti pitanje čestih germanskih upada preko Rajne u Galiju i tamo ga je zatekla vijest o pobuni Kantabra na sjeveru Hispanije.⁶⁶ Agripa je pohitao u Hispaniju gdje ga je zateklo vrlo loše stanje i nedisciplinirani vojnici. Velik ih je broj bio ostarjelih i već iscrpljenih stalnim ratovima, a kod većine prevladavao je strah od Kantabra. Vojnici su odbijali poći u planine očekujući zasjede i bojeći se Kantabra kao ljudi koje je teško svladati i podjarmiti. Kao iskusnom zapovjedniku Agripa je pošao za rukom da dio vojnika nagovori, a dio disciplinira silom pa su operacije nastavljene. Potkraj godine Kantabri su konačno poraženi uz znatne gubitke. Agripa je izgubio mnogo ljudi. Neke je trupe i degradirao zbog defetizma, a neke su čak izgubile legijske znakove. Agripa je bio toliko nezadovoljan angažmanom cijele Prve legije da joj je oduzeo naslov Augusta, koji joj je nedavno dodijelio sam August.⁶⁷ Porazene je Kantabre Agripa potpuno razoružao, dao pogubiti gotovo sve muškarce između 17 i 46 godina, te prisilno preselio sve preostale s planina u ravnicu. Kad je August 14. pr. Kr. posjetio Hispaniju to je bila potpuno mirna provincija.

Nakon 23. pr. Kr. August više nije obnašao konzulsku čast. Neograničena vlast bila mu je osigurana pa se posvetio putovanjima diljem države kako bi osobno provjerio stanje u provincijama i sudjelovao u njegovu sređivanju. No, nije zanemario ni dužnosti ni zakonodavstvo. Još dok je bio u Grčkoj, 20. pr. Kr. preuzeo je na se vođenje brige o cestama oko Rima (*curator viarum*),⁶⁸ a nakon što se 12. listopada 19. pr. Kr. vratio u Grad, preuzeo je na rok od pet godina cenzuru te postao nadglednikom čudoređa (*praefectus moribus*).⁶⁹ U tom je svojstvu sljedeće godine sastavio novi popis senatora⁷⁰ i brojnim zakonima u duhu tradicije otpočeo društvene i moralne reforme. Njihov je

⁶³ *Res gestae*, IV 29, 2.

⁶⁴ *Cass., Dio.*, LIV 8, 1-3; *Res gestae*, IV 21, 1. Odluka o gradnji novoga foruma s hramom Marsa Osvetnika donesena je još 42. pr. Kr. uoči bitke kod Filipa, ali gradnja se oteгла 40 godina tako da je novi forum posvećen tek 2. pr. Kr.

⁶⁵ *Res gestae*, II 11.

⁶⁶ *Cass., Dio.*, LIV 11.

⁶⁷ *Cass., Dio.*, LIV 11, 5.

⁶⁸ *Cass., Dio.*, LIV 8, 4.

⁶⁹ *Cass., Dio.*, LIV 10, 5.

⁷⁰ *Cass., Dio.*, LIV 13, 1-5; 14, 1-5.

cilj bio jačanje obitelji i povećanje broja rimskih građana. Određeno je obavezno stupanje u brak za osobe senatorskog i viteškog ranga (*Lex Iulia de maritandis ordinibus*), a posebnim zakonom protiv razvrata uvedene su stroge kazne za narušavanje bračne vjernosti (*Lex Iulia de adulteriis coercendis*).⁷¹ Iste godine odlučio je Agripa dodijeliti ovlasti gotovo jednake vlastitima te mu je dodijelio tribunsku vlast na pet godina.⁷²

Od 31. svibnja do 3. lipnja 17. pr. Kr. održane su na Marsovu polju u Rimu Stoljetne igre (*Ludi saeculares*) kojima je označen početak novog doba. Već sljedeće godine, u pratnji Livije, Tiberija i Mecenatove žene Terencije, August je krenuo na novo putovanje u Galiju i Hispaniju. U Germaniji ga je zatekla vijest o Lolijevu sramotnom porazu, nakon čega je morao hitno vojno djelovati.

Lolijev poraz 16. pr. Krista

Istočno od Rajne živjela su germanska plemena Tinkteri,⁷³ Usipeti i Sugambri. Ti su Germani oteli neke Rimljane koji su prolazili njihovim teritorijem i razapeli ih. Očekujući rimsku odmazdu, odlučili su je preduhitriti pokrećući pljačkašku provalu na rimski teritorij Galije i Germanije.⁷⁴ Marko Lolije, rimski upravitelj Donje Germanije, odmah je poslao rimsko konjaništvo da presretne pljačkaše, i pokrenuo Petu legiju *Alaudae*, prokušanu u Kantabrijskom ratu nakon kojega je prebačena na službu u Donju Germaniju. Lolije je bio konzul 21. pr. Kr., blizak Augustu i čuvar njegova unuka Gaja Cezara. Pratila ga je izvanredna vojnička reputacija nakon što je ranije pobijedio Bese u Trakiji i Meziji. Samouvjeren je nastupao protiv neprijatelja ne čekajući jače snage. No, Germani su rimskom augzilizarnom konjaništvu postavili zasjedu i natjerali ga na povlačenje, a preživjeli su konjanici potražili spas kod glavnine rimskih snaga. Tako su naveli progonitelje ravno na nastupajuću kolonu rimskog pješastva.⁷⁵ Uхваćena na maršu Peta se legija žestoko borila protiv napadača koji su se okomili izravno na legijskog zlatnog orla. U obrani orla osobito je teško stradala Prva kohorta. Rimljani su na kraju bili prisiljeni uzmaknuti i simbol legije prepustiti neprijatelju.⁷⁶

Nakon povlačenja Lolije je počeo prikupljati mnogo jače snage od drugih legija vojske Donje Germanije. August, koji se u to vrijeme nalazio u Galiji posvećen civilnim poslovima, čuvši za Lolijev poraz, pohitao je na Rajnu s jakim snagama koje su uključivale i kohorte pretorijanske garde. Saznavši kako im se približavaju dvije velike rimske vojske germanska su se plemena s plijenom povukla preko Rajne. Čim je August stigao, njihovi su poslanici stupili u pregovore s njim i sklopili mir predavši taoce.⁷⁷

⁷¹ *Cass., Dio.*, LIV 16, 1-7.

⁷² *Cass., Dio.*, LIV 12, 4.

⁷³ Čak cijelo stoljeće kasnije, u Tacitovo doba (*Tac., Germ.*, 32) Tenkteri su imali groznu reputaciju.

⁷⁴ *Cass., Dio.*, LIV 20, 4-5.

⁷⁵ *Cass., Dio.*, LIV 20, 5.

⁷⁶ *Vel. Pat.*, II, 97.

⁷⁷ *Cass., Dio.*, LIV 20, 6.

Peta legija nikad nije sa sebe uklonila sramotu zbog izgubljenog orla, baš kao ni Marko Lolije čija je službena karijera tim porazom zauvijek okončana.⁷⁸ Ostao je savjetnikom svome štićeniku Gaju Cezaru.

Lolijev poraz nije imao strateških posljedica i bio je veća sramota negoli gubitak.⁷⁹ Ipak, bio je upozorenje Augustu koje ovaj nije zanemario. Rajnska se granica pokazala preporoznom, a germanska plemena i suviše brojna. Primjer Tinktera i njihovih saveznika mogao bi kao posljedicu imati brojne germanske provale preko rimske sjeverozapadne granice. Stoga su odmah poslani zapovjedi većem broju legija da se prebace na Rajnu i stvore čvrsta uporišta protiv eventualnih budućih provala.

Pitanje sigurnosti europskih granica

Kad se August u ljeto 13. pr. Kr. vratio iz Hispanije i Galije, nakon uspješnih operacija u tim provincijama, Senat je u čast njegova povratka izglasao podizanje oltara Augustovom miru.⁸⁰ Bilo je potrebno zamalo pet godina da bi se izradio i postavio oltar posvećen 30. siječnja 9. pr. Krista.⁸¹ No, razdoblje koje je uslijedilo bilo je ipak daleko od mirnoga. Početkom ratne sezone 12. pr. Kr. August je odlučio otpočeti s vojnim akcijama u Iliriku i u Germaniji. Zapovjedništvo nad snagama u Panoniji povjereno je Agripi, koji se netom vratio iz Azije, a u Germaniji Augustovu pastorku Druzu.⁸²

Operacije u Panoniji bile su logičan nastavak prethodnog pokoravanja alpskih plemena, nakon čega su ustrojene provincije Norik te Recija i Vindelicija. No, iako su rimski zapovjednici, pa i August osobno još kao trijumvir, u više navrata uspješno ratovali u Iliriku, taj je prostor i dalje ostao nesigurna i nemirna zemlja. Pacifikacija Ilirika u njegovu panonskim dijelu činila se neodložnim zadatkom. Agripa je krenuo još tijekom zime, ali putovanje i ratni naponi očito su bili preteški za već iscrpljen organizam. Agripa se razbolio i odlučio vratiti u Italiju, ali je stigavši do Kampanije potkraj ožujka umro. August se u to vrijeme nalazio u Ateni prisustvujući Panatenejskim igrama, ali se na vijest o Agripinoj bolesti hitno vratio u Italiju ne zatekavši ga živim. Smrt njegova najodanijeg suradnika i najsposobnijeg vojnog zapovjednika, a istodobno i zeta,

⁷⁸ Zbog sramotnog poraza kasniji rimski pisci ocrnjivali su Lolija preko svake mjere. Usp: *Vel. Pat.*, II, 97.

⁷⁹ *Suet.*, *Aug.*, 23.

⁸⁰ *Res gestae*, II 12, 2.

⁸¹ Smješten na sjevernom rubu Marsova polja na Flaminijevoj cesti, zbog aluvijalne prirode tla i čestog izlivanja Tibera Oltar mira nije dugo nadživio Augusta. Vrlo brzo zatrpan je nanosima mulja i potpuno izgubljen u sjećanju. Odlučeno je da se Oltar rekonstruirati kako bi se proslavilo dvije tisuće godina od Augustova rođenja, godišnjica koja je padala 1937/38. godine. Radovi su povjereni arheologu Giuseppeu Morrettiju, a okončani su u ljeto 1938. godine. Oltar je postavljen unutar paviljona na Via di Ripetta na temelju dizajna arhitekta Ballia Morpurga. Zbog lokacije na obali Tibera prijetilo je propadanje spomenika koji nije bio adekvatno zaštićen od djelovanja prometa, ispušnih plinova, vrućine, vlage, masne i kisele prašine koje su pokrile cijelu površinu spomenika. Zbog tih je razloga novi kompleks sagrađen prema najsvremenijim kriterijima konzervacije, što podrazumijeva i sistem zaštite od potresa.

⁸² *Vel. Pat.*, II, 97.

Augusta je teško pogodila. Agripi je priredio veličanstven pogreb u Rimu, a njegov je pepeo smjestio u svoj mauzolej, iako je Agripa na Marsovu polju sebi već dao sagrađiti vlastitu grobnicu.⁸³ Ratne operacije u Iliriku preuzeo je Tiberije, kojem je u sljedeće dvije i po godine pošao za rukom da pokori keltska i ilirska plemena. Na žalost, sačuvani pisani izvori dosta šturo opisuju Tiberijev trogodišnji pohod.⁸⁴ Zna se da je ratovao i protiv Delmata i drugih plemena južno od Save, i istodobno protiv Panonaca i Kelta sjeverno od te rijeke. Za pobjedu Tiberije je nagrađen ovacijom koju je proslavio 9. siječnja 9. pr. Krista.⁸⁵ S jednakim je uspjehom u Germaniji rimsku vlast širio Druz. No, u sljedećih dvadesetak godina pokušaji osvajanja Germanije pretvorit će se u skup i krvavo plaćen neuspjeh.

Agripina je smrt pred Augusta ponovno postavila pitanje najbližeg suradnika. Kako su mu unuci još bili dječaci, nerado je, kako naglašava Kasije Dion, izabrao Tiberija. Kao što je bio uradio s Agripom, tako je i Tiberija prisilio da se razvede od žene s kojom je već imao dijete te ga zaručio s Julijom i odmah potom poslao u pohod protiv Panonaca.⁸⁶

Augustovi vanjski ratovi – pohod na Arabiju

U samim počecima svoje vladavine August je pokazivao prilično veliko zanimanje za osvajanjima i širenjem granica Carstva, ali to se stajalište s godinama postupno mijenjalo, da bi, nakon gubitka Germanije, potkraj života zastupao tezu kako je Carstvo dovoljno veliko i kako je nužno zadržati ga u postojećim granicama. Prvi u nizu neuspješnih pohoda bio je usmjeren u proljeće 26. pr. Kr. prema Arapskome poluotoku. Glavni je izvor za tu ekspediciju geograf Strabon, inače i osobni prijatelj Elija Gala, Augustova prefekta Egipta, kome je princeps povjerio organizaciju pohoda.⁸⁷

Cilj je bilo osvajanje kraljevstva Sabejaca smještenog na jugozapadnom kutu Arapskog poluotoka, poznato kao Arabia Felix. Sabejci su bili glavni posrednici u trgovini mirisima i začinicima s istoka, prosljeđujući skupu robu do egipatskih luka na Crvenom moru i do kraljevstva Nabatejaca. August je očito namjeravao omogućiti Rimu stjecanje prihoda ili udjela u trgovini, bilo pretvaranjem Sabejaca u rimske saveznike, bilo njihovim pokoravanjem.⁸⁸ Pohod se, međutim, pretvorio u strašnu katastrofu. Rimske je ekspedicijske snage, potpomognute s 1000 Nabatejaca i 500 Židova, predvodio poslanik nabatejskog kralja Oboda, Silej, kojega Strabon krivi za rimsku katastrofu. Silej je rimsku vojsku poveo preko Egipta do luke Leuke Kome, a Strabon mu zamjera što je vojnike vodio teškim putem koji ih je u potpunosti iscrpio.⁸⁹ Međutim,

⁸³ *Cass.*, *Dio.*, LIV 28, 5.

⁸⁴ *Res gestae*, IV 30, 1.

⁸⁵ *Vel. Pat.*, II, 96.

⁸⁶ *Cass.*, *Dio.*, LIV 31, 1-2; *Vel. Pat.*, II, 96.

⁸⁷ *Res gestae*, V 26, 5.

⁸⁸ *Strabo.*, XVI, 4, 22.

⁸⁹ *Cass.*, *Dio.*, LIII 28, 4-5.;

do sabejskog središta i nije bilo puta koji bi rimske snage vodio kroz naklonjenu i prijateljsku zemlju. Doduše, kad se ekspedicija uputila u unutrašnjost, Gal i njegovi ljudi proveli su nekoliko dana kao gosti rođaka nabatejskog kralja. Nakon toga, približavajući se sabejskom gradu Maribu⁹⁰ Rimljani su uspostavili garnizon na mjestu nazvanom Atlula. Prema Kasiju Dionu, to su bili prvi i jedini Rimljani koji su stigli toliko duboko u Arabiju kako bi vodili rat.⁹¹

Iz Atlule Galove su snage, opsjedajući ga, pokušale zauzeti grad Marib ili Mariaba, ali su ubrzo, zbog pomanjkanja vode bile prisiljene na dizanje opsade i povratak s pohoda.⁹² Na povratku, po dolasku u Nabatejsko kraljevstvo, iscrpljene rimske trupe konačno su stigle do Egre (dan. Mada'in Salih), odakle su brodovima prebačene u Egipat. Cijeli se pohod pokazao potpuno neuspješnim i za Rimljane vrijednim prezira. Unatoč tome August se kasnije mogao hvaliti kako su njegove trupe stigle tako daleko u Arabiju.⁹³

Pohod na Etiopiju

August je nakon neuspjeha u Arabiji jednostavno usmjerio pozornost na drugo područje gdje je prefekt Egipta mogao pokrenuti novo osvajanje – Etiopiju. Ovoga puta August je imao i izravan povod jer je Kandak, kralj afričkog kraljevstva Kuš (dan. Sudan), doznajući da su prije dvije godine rimske legije u Egiptu izgubile mnogo ljudi tijekom propale ekspedicije u Arabiju, 22. pr. Kr. pokrenuo vojsku duž Nila i upao u Egipat. Pustošeći sve pred sobom kušitska je vojska stigla do Elefantine, najjužnijeg egipatskog grada.⁹⁴ Vijesti o tome stigle su do Aleksandrije i prefekta Publija Petronija,⁹⁵ koji je brzo reagirao. U Egiptu su se tada nalazile tri legije – Treća *Cyrenaica*, Dvanaesta *Fulminata* i Dvadesetdruga *Deioteriana*, od kojih je Petronije brzo oformio ekspedicijsku armiju, pridodavši legijama jedinice augzilijara, i hitro krenuo na jug u susret neprijatelju.

Kušitske su se snage povukle čim se rimska vojska približila Elefantini, ali Petronije je sustigao Kušite južno od grada i porazio ih. Kandak je s dijelom svoje vojske uspio pobjeći i domoći se prijestolnice Napate. No, pobjeda nije zadovoljila Petronija koji je vidio priliku za slavu pa je s vojskom nastavio duž Nila na jug, razarajući grad za gradom. U jednom od njih ostavio je garnizon i produžio prema Napati. Petronijevi su vojnici s lakoćom zauzeli stari grad i razorili ga do temelja.⁹⁶ Ostavivši i ovdje garnizon, Petronije je nastavio prema jugu vodeći vojsku u pustinju, no nedostatak vode i

⁹⁰ *Res gestae*, V 26, 5.

⁹¹ *Cass., Dio.*, LIII 28, 8.

⁹² *Strabo.*, XVI, 4, 24.

⁹³ *Res gestae*, V 26, 5.

⁹⁴ *Cass., Dio.*, LIV 5, 4.

⁹⁵ *Cass., Dio.*, LIV 5, 4, naziva ga Gajem Petronijem, ali bit će ipak točniji suvremenik Plinije Stariji, koji ga imenuje Publijem Petronijem (*NH*, VI 181).

⁹⁶ *Cass., Dio.*, LIV 5, 5.

strašna vrućina teško su pogađali njegove ljude u oklopima i kacigama. Zbog toga se zapovjednik odlučio okrenuti prekinuvši daljnji pohod kroz vrućinu i pijesak.

Kandak je u međuvremenu okupio svoju vojsku i napao ostavljene rimske garnizone. Petronijev povratak oslobodio ih je opsade, a Kandak je prisiljen na sklapanje mira, nakon čega se rimska vojska povukla natrag u Egipat.⁹⁷ Iako nije ostvario nikakav teritorijalni dobitak, August se mogao pohvaliti kako je njegova vojska bila prva rimska vojska koja je ušla u Afriku južno od Egipta.⁹⁸

Osvajanje Recije

Povod za rimsko osvajanje Recije, područja koje uglavnom odgovara današnjoj Švicarskoj, bile su česte provale Rećana u Galiju i sjevernu Italiju. Kasije Dion navodi brojne primjere njihovih barbarskih postupaka.⁹⁹ August je stoga 15. pr. Kr. odlučio da je vrijeme za njihovo smirivanje. Zadatak je povjerio dvojici svojih pastoraka - Tiberiju Klaudiju Neronu i Klaudiju Neronu Druzu Cezaru.¹⁰⁰ Tada dvadesettrogodišnji Druz porazio je Rećane kod Tridenta i natjerao ih na povlačenje iz sjeverne Italije, ali, kako su nastavili pljačkati po Galiji, poslao je August obojicu svojih pastoraka na Reciju u isto vrijeme s dviju različitih strana.¹⁰¹

Prema Veleju Paterkulu Rećani i Vindeličani bili su „... narodi, svojim položajem vrlo zaštićeni, teško pristupačni, mnogoljudni i strašni zbog svoje surovosti, ...“¹⁰² Stoga ne čudi što je u pohodu sudjelovalo dvanaest legija s više od 60.000 ljudi. Prema numizmatičkim nalazima bile su uključene Trinaesta *Gemina*, Šesnaesta *Gallica* i Dvadesetprva *Rapax*, te vrlo vjerojatno Sedamnaesta, Osamnaesta i Devetnaesta legija. Postrojbe stacionirane u to vrijeme u Iliriku – Jedanaesta, Petnaesta *Apollinaris* i Dvadeseta zacijelo su također imale udjela u operacijama. Tada dvadesetsedmogodišnji Tiberije brodovima je prebacio snage preko jezera Garda potpuno iznenadivši neprijatelja.¹⁰³ Rećani su bili primorani podijeliti svoje snage i na kraju su poraženi, kao i njihovi saveznici Vindeličani. Mnogo tisuća Rećana prodano je u roblje, većinom muškarci stasali za vojevanje. Prema Kasiju Dionu, „... onih koji su ostavljeni bilo je dovoljno da nasele zemlju, ali premalo za podizanje pobune.“¹⁰⁴ U samo jednoj ratnoj sezoni Tiberije i Druz uspjeli su poraziti dva naroda i proširiti rimsku vlast u Alpama.

⁹⁷ *Cass., Dio.*, LIV 5, 6.

⁹⁸ *Res gestae*, V 26, 5.

⁹⁹ *Cass., Dio.*, LIV 22, 2.

¹⁰⁰ *Vel. Pat.*, II, 95.

¹⁰¹ *Cass., Dio.*, LIV 22, 3.

¹⁰² *Vel. Pat.*, II, 95.

¹⁰³ *Cass., Dio.*, LIV 22, 4.

¹⁰⁴ *Cass., Dio.*, LIV 22, 5.

Pohod na Germaniju

„Kamoli sreće da nije ni pomislio svladati i Germaniju! Veća je sramota bila kad je izgubljena negoli slava kad je bila osvojena. No, budući da je znao kako je njegov otac Gaj Cezar dvaput prešao mostom preko Rajne i potražio ondje rat, poželio je u njegovu čast stvoriti pokrajinu. To bi se bilo dogodilo da su barbari, onako kako su podnosili našu vlast, mogli podnijeti i naše poroke.“¹⁰⁵ Nemirno stanje na Rajni i vrlo duga europska granica Rajnom i Dunavom od Sjevernoga do Crnoga mora navele su Augusta na razmišljanje o osvajanju nemirne Germanije i postavljanju novog limesa Carstva na rijeku Labu čime bi granica Rima prema barbarskom svijetu bila znatno skraćena. U prilog tome mišljenju išla su i uspješna Tiberijeva i Druzova osvajanja alpskog i transalpskog prostora čija je posljedica bilo stvaranje nove provincije Recije i Vandalicije i pokoravanje Norika.

Druzove su operacije u Germaniji otpočele 12. pr. Kr. i bile potaknute germanskim pljačkaškim provalama na galski teritorij, u čemu su prednjačili Sugambri i njihovi saveznici. Druz je pričekao sljedeću germansku provalu, suzbio ju i potom provalio preko Rajne na teritorij Usipeta i Batavaca. Napredujući zatim duž rijeke stigao je do zemlje Sugambra i velikim je dijelom opustošio, nakon čega se brodovima spustio niz Rajnu stigavši sve do oceana i zemlje Frižana. Odatle je provalio u zemlju Kaćana gdje je zapao u opasnost jer mu je niska oseka ostavila brodove na suhom. Iz velike pogloblji spasili su ga rimski saveznici Frižani, nakon čega se, budući da je otpočela zima, rimska vojska povukla.¹⁰⁶

Početak proljeća sljedeće godine Druz je obnovio pohod prešavši Rajnu i pokrivši Usipete. Potom je premostio rijeku Lupia (dan. Lippe), ušao u zemlju Sugambra i napredovao preko nje do teritorija Heruska sve do rijeke Vizurga (dan. Weser). Prešao bi i nju da mu nije ponestajalo zaliha i da se nije približavala zima. Na povratku Druzova je vojska bila stalno uznemiravana zasjedama i iznenadnim napadima. Zbog toga je dao sagraditi dva čvrsta uporišta – jedno na mjestu gdje se spajaju rijeke Lupia i Eliso, a drugo na obali Rajne u zemlji Kaćana.¹⁰⁷

Oba su brata, Tiberije i Druz, 30. siječnja 9. pr. Kr. bili nazočni posvećenju Augustova Oltara mira, da bi se malo potom obojica uputila svojim vojskama – Druz u Germaniju, a Tiberije u Ilirik. U novom krvavom pohodu Druz je preko zemlje Kaćana prodro sve do područja Sveba, mukotrpno osvajajući germansku zemlju i odbijajući stalne napade. Otamo je prosljedio do zemlje Heruska i prešavši rijeku Visurg stigao do rijeke Albis (dan. Laba) pljačkajući sve na putu. Druz je pokušao i preći rijeku, ali kako je pokušaj propao, dao je podići trofej i krenuo natrag.¹⁰⁸ Navodno zbog nekog

¹⁰⁵ Flor., *Epit.*, II 30.

¹⁰⁶ Cass., *Dio.*, LIV 32, 1-3.

¹⁰⁷ Cass., *Dio.*, LIV 33, 1-4.

¹⁰⁸ Cass., *Dio.*, LV 1, 2-3.

proročanstva, o čemu iscrpno piše Kasije Dion,¹⁰⁹ vraćao se u velikoj žurbi, kad ga je pogodila neka bolest. Umro je na putu prije no što je stigao do Rajne.¹¹⁰ Saznavši za Druzovu bolest August je hitno u Germaniju poslao Tiberija, koji je brata još zatekao živim. Tijelo mu je dopremio u Rim idući pred njim cijelim putem pješice.¹¹¹ Druzovo je tijelo kremirano u sjeni Oltara mira čijoj je posveti nazočio tek nekoliko mjeseci ranije, a njegov je pepeo položen u Augustov mauzolej.¹¹² Sam je August osjećao da je Druzovom smrću izgubio mnogo više no što je dobio njegovim osvajanjima.¹¹³

Sačuvani literarni izvori nisu suglasni ni precizni glede trajnosti rezultata Druzovih osvajanja u Germaniji.¹¹⁴ Daljnje je ratne operacije uspješno preuzeo Tiberije. Količina se važnost pridavala germanskom pitanju potvrđuje činjenica da se i August 8. pr. Kr. otputio s Tiberijem na pohod. On je međutim ostao u Galiji, dok je Tiberije prešao Rajnu.¹¹⁵ Sva su germanska plemena, osim Sugambra, ponudila sklapanje mira, no August nije htio prihvatiti ništa bez pristanka Sugambra. Kad su naposljetku i Sugambri poslali izaslanike, njihovi su prijedlozi bili toliko minorni da je August sva poslanstva uhitio i smjestio ih u različite gradove, što je njih toliko pogodilo da su svi redom počinili suicid. Prema riječima Kasija Diona, Sugambri su tada za neko vrijeme ostali mirni, ali su se poslije osvetili Rimljanima.¹¹⁶

Da je Tiberije uspješno ratovao preko Rajne potvrđuje činjenica da je nagrađen trijumfom kojega je proslavio 1. siječnja 7. pr. Kr. nakon čega se odmah vratio u Germaniju. Druzove, a potom Tiberijeve operacije u Germaniji kao ozbiljnu posljedicu imale su seobu Markomana u zemlju keltskog plemena Boja (na prostoru dan. Češke) gdje će uskoro nastati moćno kraljevstvo pod vlašću kralja Maroboda. Područje pod rimskom vlašću između Rajne i Elbe u tim se trenucima smatralo osvojenim.

Nakon gubitka Druza, a za malodobnosti svojih unuka, August je odlučio ojačati Tiberijev položaj, pa mu je uz konzulat dodijelio i tribunske ovlasti na pet godina. No, na vrhuncu slave Tiberije se 6. pr. Kr. odlučio povući iz Rima na otok Rod.¹¹⁷

¹⁰⁹ Cass., *Dio.*, LV 1, 3-5.

¹¹⁰ Cass., *Dio.*, LV 1, 4; *Vel. Pat.*, II, 97.

¹¹¹ *Suet.*, *Tib.*, 7.

¹¹² Cass., *Dio.*, LV 2, 3.

¹¹³ Cass., *Dio.*, LV 5, 2.

¹¹⁴ Slika koju donosi Flor (*Epit.*, II 30) svakako je suviše pretjerana i ne odgovara stvarnosti: „U Germaniji je, riječju, zavladao takav mir da se činilo kako su se ljudi promijenili, kako je to druga zemlja, kako je i samo podneblje postalo nježnije i blaže od uobičajenog.“ Kad bi to doista bilo tako ne bi bilo potrebe za Tiberijevim angažmanom sljedećih dvije godine niti bi se August osobno angažirao.

¹¹⁵ *Suet.*, *Aug.*, 20.

¹¹⁶ Cass., *Dio.*, LV 6, 1-3.

¹¹⁷ *Suet.*, *Tib.*, 10.

Popis izvora:

- Apijan, *Appian's Roman History*, trans. H. White, The Loeb Classical Library, Cambridge – London, reprinted 1988.
- Kasije Dion, *Roman History*, trans. E. Cary, The Loeb Classical Library, Cambridge – London 1984.
- Djela Božanskog Augusta*, prijevod i komentar R. Matijašić, Zagreb 2007.
- Eutropius, Breviarium ab urbe condita*, trans. H. V. Bird, Liverpool 1993.
- Fest Rufije, *Kratak pregled povijesti rimskog naroda*, prijevod, komentar i uvodna studija H. Gračanin, Zagreb 2011.
- Livije Tit, *Ab urbe condita*, trans. A. C. Schlesinger, The Loeb Classical Library, Cambridge – London 1987.
- Paterkul Velej Gaj, *Rimska povijest*, prev. J. Miklič, Zagreb 2006.
- Tacit Kornelije, *Anali*, prev. J. Miklič, Zagreb 2006.
- Tacit Kornelije, *Germania*, prev. J. Miklič, Zagreb 2007.
- Trankvil Svetonije Gaj, *Dvanaest rimskih careva*, prev. S. Hosu, Zagreb 1956.
- Vergilije Maron Publije, *Eneida*, prev. B. Klaić, Zagreb 2005.

Popis korištene literature:

- Baker G. P., *Augustus: The Golden Age of Rome*, New York 2000.
- Cambi N., *Antika*, Zagreb 2002.
- Cary M., Scullard H. H., *A History of Rome down to the Reign of Constantine*, London 1975.³
- Cazenave M., Auget R., *Ludi carevi, Pokušaj povijesne mitoanalize*, Zagreb 1990.
- Clemente G., *Guida alla storia Romana*, Milano 1981.
- Crawford H. M. *The Roman Republic*, Cambridge 1992.
- Dando-Collins S., *Legions of Rome. The Definitive History of Every Imperial Roman Legion*, London 2010.
- Der neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*, Stuttgart, Weimar 1996.-2002.
- Dumézil G., *Drevna rimska religija*, Novi Sad 1987.
- Eck W., *The Age of Augustus*, Oxford 2007.²
- Eugel J. M., *L'Empire Romain*, Paris 1973.
- Fox L. R., *Klasični svijet. Epska povijest Grčke i Rima*, Zagreb 2008.
- Frediani A., *Le grandi battaglie di Roma antica*, Roma 2002.
- Grant M., *The Twelve Caesars*, New York 1975.
- Goldsworthy A., *The complete Roman army*, London 2004.
- Goodman M., *The Roman World 44 BC-AD 180*, London, New York 1997.
- Gortan V., *Pregled rimskih državnih starina*, Zagreb 2011.
- Grimal P., *Rimska civilizacija*, Beograd 1968.
- Kleiner E. E. D., *Cleopatra and Rome*, Cambridge and London 2005.

- Leksikon antičkih autora*, prir. D. Škiljan, Zagreb 1996.
- Lengyel A., Radan G. T. B. ed., *The Archeology of Roman Pannonia*, Lexington, Budapest 1980.
- Lisičar P., *Grci i Rimljani*, Zagreb 1971.
- Maškin N. A., *Rim*, Beograd 1987.⁶
- MacMullen R., *Roman social relations 50 B.C. to A.D. 284*, New Haven and London 1974.
- MacMullen R., *Paganism in the Roman Empire*, New Haven and London 1981.
- Matijašić R., *Povijest hrvatskih zemalja u antici do cara Dioklecijana*, Zagreb 2009.
- Matyszak P., *Chronicle of the Roman Republic*, London 2008.
- Mirković M., *Istorija rimske države*, Beograd 2014.
- Musić A., *Nacrt grčkih i rimskih starina*, Zagreb 1942., pretisak 2008.
- Olujić B., *Povijest Japoda*, Zagreb 2007.
- Parker H. M. D., *The Roman Legions*, New York 1992.
- Penna R., *Povijesno-kulturno okruženje kršćanskih početaka. Prokomentirana dokumentacija*, Split 2005.
- Povijest, Rimsko Carstvo*, knjiga 4, ur. hrv. izd., I. Goldstein, Zagreb 2007.
- Posavec V., *Julio-klaudijevski kult i spomenici u Hrvatskoj, Latina et Graeca*, n.s. 1/2001., 1, Zagreb 2002.
- Rivoluzione Augusto. L'imperatore che riscrisse il tempo e la città*, Roma-Milano 2014.
- Rodgers N., *Roman Empire*, London 2006.
- Romac A., *Rimsko pravo*, Zagreb 1992.⁴
- Scarre C., *Chronicle of the Roman Emperors*, London – New York 1995.
- Suić M., *Antički grad na istočnom Jadranu*, Zagreb 1979.
- Suić M., *Zadar u starom vijeku*, Zadar 1981.
- Zaninović M., *Ilirsko pleme Delmati*, Šibenik 2007.
- Zaninović M., *Ilirski ratovi*, Zagreb 2015.